

הקדמת נעשה לנשמע

א. שמות כד, ז

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר קונק נעשה ונשמע:

ב. ספר שמות פרק יט

(א) בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני:

ג. ספר בראשית פרק ז

(יא) בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו:

ד. שבלי הלקט, הערוגה השמינית, רלו

ומדרש אגדה, למה תלה הכתוב יום חג שבועות בספירה, מה שאין כן בכל המועדות? לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתן, שנאמר 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה' - הרי נז"ן של 'תעבדון' יתרה, לומר לך, לקץ חמשים יום תעבדו האלוקים שתקבלו את התורה. וישראל מתוך חיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים, הרי עבר יום אחד ויום שני ושלישי, וכן כולם, שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר, לכן הספירה נקבעה לדורות.

ה. רבינו נסים על הרי"ף פסחים דף כח/א

בשעה שאמר להם משה 'תעבדון את האלהים על ההר הזה', אמרו לו ישראל: משה רבינו! אימתי עבודה זו? אמר להם: לסוף חמשים יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן.

ו. משנה, אבות ו, ב

ואומר: "והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות" (שמות לב, טז), אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה.

ז. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נד/א

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה, דכתיב 'ה' קנני ראשית דרכו'.

ח. מדרש רבה בראשית פרשה א פסקה א

התורה אומרת: אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפושין, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם.

ט. שבת פח ע"א

אמר חזקיה: מאי דכתיב (תהלים ע"ו), 'משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה', אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא: בתחילה - יראה, ולבסוף - שקטה. ולמה יראה - כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית א'), 'ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, הי"א יתירה למה לי? - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

י. משנה מסכת אבות פרק ו

(יב) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראו אלא לכבודו, שנאמר, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ואומר דוד מלך לעלם ועד:

יא. רמב"ם יד החזקה - הלכות מעילה פרק ח

(ח) ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינם כפי כחו, **ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו, ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול.** בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה: ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר, כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד – נתקדשו, וכל הנוהג בהן מנהג חול – מעל בה, ואפילו היה שוגג צריך כפרה, **קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן...** הרי נאמר בתורה 'ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם', אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים, והעשייה ידועה והיא שיעשה החוקים, והשמירה שיזהר בהן ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים, והמשפטים הן המצות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה, כגון איסור גזל ושפיכות דמים וכיבוד אב ואם, והחוקים הן המצות שאין טעמן ידוע, אמרו חכמים חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן.

יב. רש"י על בראשית פרק כב פסוק יב

כי עתה ידעתי - א"ר אבא: א"ל אברהם: אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי 'כי ביצחק יקרא לך זרע', וחזרת ואמרת 'קח נא את בנך', עכשיו אתה אומר לי 'אל תשלח ידך אל הנער'! אמר לו הקב"ה: 'לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה', כשאמרתי לך 'קח' מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך 'שחטהו' אלא 'העלהו', אסקתיה אחתיה.

יג. בית הלוי על בראשית פרק כב פסוק יב

וצריך ביאור למה לא פירש שיחתו מיד כשאמר לו "קח נא את בנך", ואמאי המתין עד שנאמר לו "אל תשלח ידך אל הנער"? ובפשטות צריך לומר דמיד כשנצטווה, הלך מיד לקיים המצוה, דזריזין מקדימים למצוות, ולא שאל וחקר איך זה, ואחרי ככלות הכל נתפנה ופירש שיחתו.

יד. ספר ירמיה פרק לב

(ו) ויאמר ירמיהו הנה דבר ידוד אלי לאמר: (ז) הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות: (ח) ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר ידוד אל חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאולה קנה לך ואדע כי דבר ידוד הוא: (ט) ואקנה את השדה מאת חנמאל בן דדי אשר בענתות ואשקלה לו את הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף: (י) ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים:

טו. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח/א

דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו שני כתרים: אחד כנגד 'נעשה' ואחד כנגד 'נשמע'. וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום.

טז. מדרש רבה שמות פרשה כז פסקה ט

משל למלך שאמר לעבדיו: שמרו לי ב' כוסות הללו, והיה דיאטריטא, אמר לו: הוי זהיר בהם. עד שהוא נכנס לפלטין, היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטין, נגח העבד ונשבר אחד מהם, והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך, אמר לו: למה מרתית? אמר שנגחני עגל ושבר אחד משני הכוסות, א"ל המלך: א"כ, דע והזהר בשני. כך אמר הקב"ה: שני כוסות מזגתם בסיני, "נעשה ונשמע", שברתם "נעשה" - עשיתם לפני עגל, הזהרו ב"נשמע".

יז. דליות יחזקאל, ח"א, עמ' רסג

אולם עדיין יש לשאול על מאמרם ז"ל, שאחרי חטא העגל נשבר רק הנעשה, והנשמע נשאר שלם, וכבמשל שני הכוסות, שהאחד נשבר והשני נשאר שלם בידו, והכוס שנשאר שלם הרי הוא שלם לגמרי ולא נפגם כלל. וא"כ הרי גם הנשמע לא נפגם כלל ע"י מעשה העגל ונשאר בשלמותו.

יח. משנה מסכת אבות פרק ג, ט

(ט) הוא הנה אומר, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרבה מפעשיו, אין חכמתו מתקיימת:

יט. אבות דרבי נתן פרק שנים ועשרים

(א) רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו מתקיימת, שנא' (תהלים קיא) 'ראשית חכמה יראת ה'". הוא היה אומר: **כל שמעשיו מרובין מרובין מחכמתו**, חוכמתו מתקיימת, וכל שאין מעשיו מרובין מחכמתו – אין חכמתו מתקיימת, שנאמר' **נעשה ונשמע**.

כ. פירוש רבינו יונה על אבות פרק ג משנה ט

אבל יש לשאול איך אפשר להיות מעשיו מרובין מחכמתו? ואם אינו יודע התורה והמצוות וכי יש לו לעשות המעשים האלו על מה עשאים? אלא שזו המשנה דברה לפי עצה טובה נאה ומקובלת שיש לו למי שאינו יודע שלא יאבד נפשו ושיקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו החכמים ולא יסיר מהן ימין ושמאל כאשר ידעם וע"פ התורה אשר יורו אותו ועל המשפט אשר יאמרו לו יעשה. **ומיד שקבלה זו יקבל על עצמו בלבב שלם ובנפש חפצה מעלה שכר כאילו קבל עליו כל המצוות**. ועל דרך זו אמרו כל שמעשיו מרובין מחכמתו כי אף מי שאינו יודע ואינו עושה נקראין מעשה על שם כי יש לו שכר עליהם כאילו עשאים מפי הקבלה. וכן מפורש באבות דר' נתן דתנן התם. כל שמעשיו מרובין מחכמתו מתקיימת שנאמר נעשה ונשמע. שהקדימו ישראל העשיה לשמיעה והיה להם לומר נשמע ונעשה כי קודם שיוכל לעשות את המעשה צריכין לשמוע מה יעשו, **אלא שקבלו עליהם תחלה לעשות כל אשר יצוה עליהם וישמעו ומיד קבלו שכר כאלו עשאים**.

כא. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ/ב

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול. נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו: **תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה**.

כב. בית הלוי על שמות פרק כד פסוק ז

והנראה לי ויובן גם כן למה אמרו ישראל נעשה ונשמע ולא נשמע ונעשה. דהנה איתא בזוהר הקדוש, נעשה בעובדין טבין, ונשמע בפתגמין דאורייתא. הרי **דנעשה** – הוי קבלה על **קיום המצוות**, ו**נשמע** הוי קבלת **לימוד התורה** הקדושה.

והנה ידוע דלימוד התורה הוא משני פנים, אחד **כדי לידיע היאך ומה לעשות** ואם לא ילמוד היאך יקיים, ולא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב מ"ה), וגם הנשים שאינם מחויבות בלימוד התורה, מכל מקום מחויבות ללמוד במצות הנהגות בהן, וכמו דאיתא בבית יוסף (סי' מ"ז סעיף יד) בשם הרוקח, דמשום הכי מברכות ברכות התורה. אמנם באנשים יש עוד מעלה אחד על הנשים, דנשים בלימודם אינם מקיימות שום מצוות עשה, רק הוי מבוא לקיום המצוות, ונמצא דהלימוד אצלם הוי מבוא לתכלית, שהוא קיום המצוות, ולא הוי תכלית בעצמו. **אבל באנשים הוי הלימוד גם מצוות עשה לעצמו**, וכמו הנחת תפילין וכדומה, ונמצא הו' ב' בחינות: מבוא להמצוות וגם תכלית בפני עצמו. והנה אם היו אומרים ישראל נשמע ונעשה, לא היה במשמעות קבלתם רק עול מצוות, אלא שמוכרחים ללמוד קודם, כדי שידעו היאך לעשות, והיה נשמע נמשך ומבוא לנעשה, ונעשה הוי תכלית, והיה רק קבלה אחת. ומשום הכי **אמרו נעשה**, ומובן מאליו שמוכרחין ללמוד מקודם. ואחר כך אמרו נשמע, ו**נמצא דהוי נשמע תכלית מצד עצמו גם כן**, דגם שלא יצטרכו ללמוד משום עשיה גם כן ילמדו מצד עצמה. ונמצא על ידי ההקדמה נעשה ב' קבלות: עול מצוות ועול תורה. וזה שאמרו בשעה שהקדימו, והו' ב' קבלות, עול מצוות ועול תורה, ירדו ששים ריבוא מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל ב' כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, דעל ידי **ההקדמה** זכו לב' כתרים.

כג. אדרת אליהו, דברים, ל"ב א

והם אמרו "נעשה ונשמע", כי נגד **המצוות** המיוחדים **לגוף** אמרו נעשה, ונגד **התורה** הלימודית המיוחדת **להנשמה** והשכל אמרו ונשמע. לכן משה רבינו הזהירם תחילה על התלמוד המביא לידי מעשה ואמר "האזינו השמיים" תחילה, וכוונתו על התורה מן השמיים שילמדו לעשותה.

כד. אדרת אליהו, ישעיה, א, ב

העניין הוא כי האדם נחלק לשתיים: הגוף - אשר בארץ יסודו; והנפש - אשר משמים ממעל. וכנגדם שני חלקי התורה: תורה - אשר בשמים, והמצוות - אשר בארץ. **האדם בקיימו התורה והמצוות מחבר שמים וארץ**.

כה. דרשות המהר"ל - דרוש על המצוות

על זה העירו ג"כ חכמים בפ"ק דקדושין (דף מ' ע"ב): וכבר היו ר' טרפון וזקנים מסובים בעלית בית נתזה בלוד. נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה ר' טרפון ואמר: מעשה גדול. נענה ר' עקיבא ואמר: תלמוד גדול. נענו כלם ואמרו: תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה.

וקשה, וכי בשביל שהוא הכנה למעשה והביא לידי כך יהיה הוא גדול... אבל פירוש הדבר, כי התלמוד לא שהוא הכנה בלבד למעשה, רק שהוא עצמו מוציא המעשה לפועל כמו שאמרנו, כי התורה היא ההתחלה, וכל שהיא התחלה גורם שיצא גמר הפועל, א"כ היא פועלת המעשה בעצמו. כמו הזרע שבהזרעו גורם שיצא הענף לפועל, כך התורה בהזרעה באדם פועלת הגמר וגמר שלה הוא המעשה, שלא נתנה כי אם לתכלית המעשה לא לזולת זה כמו שאמרנו. זהו שאמר שהתלמוד מביא לידי מעשה, ר"ל שהתלמוד בעצמו פועל וגומר גם המעשה כאשר יפעל הזרע הצמיחה לאילן. ומצד הזה ראוי שיהיה תלמוד גדול, כי לעולם האב גדול מהתולדה היוצאת ממנו:

כו. מכתב מאליהו, חלק ג, עמ' 58

יש תורה שהיא מצווה, ויש מצווה שהיא תורה, כיצד? בתחילה, קודם שעמל ויגע בה, ועדיין לא נעשה קניינו – "תורתו". נמצא שהאדם לומד תורה אבל עוד לא דבק באור התורה, על כן לימודו הוא בגדר של מצווה. וכיוון שלומד על מנת לעשות, יכול הוא להגיע ע"י לימודו לידי מעשה בדרך של מצווה גוררת מצווה. ובבחינה זו נאמר: "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה", שהתלמוד נתלה במעשה.

במדרגה גבוהה מזו האדם דבק בלימודו, עד שהתורה נעשית חיוו ממש... פירוש שנעשית עיקר מציאותו. אז בהתדבקו לתורה, הריהו דבק באור התורה ממש, ובוזה הוא דבק בהקב"ה, ובוודאי זוהי תכלית כל המצוות. לכן בבחינה זו התלמוד גדול מכל המצוות. הרי לפנינו: תורה שהיא מצוה, ותורה שהיא דבקות באור. אח"כ כשהאדם דבק בתורה, זוכה הוא עוד שאור התורה נכנס ומתפשט בכל מעשיו – כל מעשה שעושה יהיה חדור מאור תורתו. ושוב ע"י עשיית כל מצווה מתחזק בו האור, ובכל מעשה ומעשה הריהו קובע בעומק לבבו את אשר למד בתורה, ובוזה הוא זוכה לקיום המצוות בכוונה ובדבקות. נמצא שהמצווה הופכת לתורה, כי עשייתה יוצרת דבקות ואור.

כז. שמות טו, כו

ויאמר אם שמוע תשמע לקול קוֹק אֱלֹהִים וְהִשְׁרַע בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקֵּי כָּל הַמִּשְׁחָה אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ בְּמִצְרָיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי יִקְוֶה רַפְאֵךְ (שמות טו, כו).

כח. שמות כג, כב

כִּי אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל וְעָשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאֵיבַרְתִּי אֶת אֲבִיךָ וְצָרְתִּי אֶת צָרְךָ (שמות כג, כב).

כט. דברים ל, ח

וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם (דברים ל, ח).

ל. דברים פרק ה, כד

קָרַב אֲתָה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּה תִּדְבַר אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

לא. אדרת אליהו על דברים פרק ה פסוק כד

קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו. הוא כפל במלות שונות, וכן מה שנאמר 'וידבר ה' אל משה לאמר' הוא כפל.

אבל הפירוש כך הוא, שה'דיבור' הוא דיבור כפשטיה, ו'יאמירה' הוא להסביר שיבינו. ומשה רבינו הבין תיכף בבא הדיבור אליו, אבל ישראל לא הבינו בדיבור לבד עד שמשה הסביר לפניהם, לכך נאמר 'וידבר ה'' בדבור 'אל משה', 'לאמר' שיסביר לפניהם שיבינו.

לכך אמרו "קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה'" כפי שאתה מבין מדבור של מעלה, אבל אנחנו כהיום במדרגה "ואת תדבר" וגו', אף שאתה תדבר לנו דיבור בעלמא ואף שלא נבין אותם אף על פי כן "ושמענו ועשינו" המצות, אף שלא ידענו טעם המצות. ואף שכאן כתיב "ושמענו ועשינו" ולעיל (שמות כד, ז) נאמר להיפוך שהקדימו עשיה לשמיעה, אבל אעפ"כ במדרגה גדולה היו שאמרו ושמענו ועשינו, 'ושמענו' הציווי והוא הדיבור, 'ועשינו' אף שלא שמענו הטעם, והרי כאן הקדים שמיעה לעשיה, שעדיין לא השמיע להם הטעם ואף על פי כן ועשינו.

לב. רמב"ם יד החזקה הלכות תלמוד תורה פרק ג

(א) בשלשה כתרים נכתרו ישראל: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. כתר כהונה - זכה בו אהרן, שנאמר 'והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם'. כתר מלכות - זכה בו דוד, שנאמר 'זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי'. **כתר תורה - הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל**, שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', כל מי שירצה יבא ויטול. שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה, הרי הוא אומר: 'בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק, בי שרים ישורו. **הא למדת שכתר תורה גדול משניהם:**

לג. רמב"ם יד החזקה הלכות תלמוד תורה פרק ג

(יג) אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. **לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה**, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה, שנאמר 'קומי רוני בלילה', וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר 'יומם יצהו ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חי... וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו, הרי זה בכלל בווה דבר ה'.

לד. מאורות הראיה - שבועות / נעשה ונשמע

הקדמת נעשה ונשמע זהו כחן של ישראל מאז ומעולם... כל דבר החקוק בטבע אינו צריך לשמיעה וללמוד. הדבורה בונה את תאי כוורתה בדיוק המספרי היותר שלם, בלי שמיעה של שעורים בהנדסה, מפני שכך חקוק בטבעה. ואנחנו במעמד הר סיני, בעת אשר ראש הפסגה של אמיתת הווייתנו נתגלה על כללנו, בעת אשר אדון-כל נגלה עלינו בערפלי טוהר ללמד לעמנו תורה ומצוות, באנו לידי המעלה העליונה הזאת, ונהיינו ישראלים טהורים, כטבע איתן של נשמתנו בעצם טהרה. ובשביל כך הקדמנו נעשה להישמע.